

Η ΒΙΟΠΑΛΗ • ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Θερμοπύλες

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα ποίημα του Καβάφη, με επίκεντρο τη διαχρονική συμβολική σημασία που έχουν οι «Θερμοπύλες» για κάθε άνθρωπο ο οποίος, παρά τις δυσκολίες, μένει πιστός στις αξίες και υπερασπίζεται τα ιδανικά του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τιμή σε αυτούς που αγωνίστηκαν και πέθαναν ηρωικά

Το ήθος και η υψηλή συναισθηση του χρέους

Η σθεναρή αντίσταση παρά την πλήρη επίγνωση για τις μοιραίες εξελίξεις

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι μαθητές γνωρίζουν την ιστορική σημασία της μάχης των Θερμοπυλών και μπορούν να αντιληφθούν ικανοποιητικά τη συνάφεια του καβαφικού ποιήματος με τα αρχαία επιγράμματα που τιμούν τους ηρωικούς μαχητές. Η ανάγνωση του προτεινόμενου παράλληλου κειμένου δίνει μια πληρέστερη εικόνα για αυτή την πτυχή της καβαφικής θεματικής και ποίησης, η οποία μπορεί να γίνει αντικείμενο σύντομης πραγματεύσεως στην τάξη (η ειδική σχέση του Καβάφη με την ιστορία), σε συσχέτισμό με το προτεινόμενο παράλληλο κείμενο. Ο καθηγητής θα πρέπει να επικεντρώσει το ενδιαφέρον των μαθητών του στις υψηλές ηθικές αξίες που εκφράζουν οι μαχητές («τιμή», «χρέος», «δίκαιοι κ' ίσοι», «γενναίοι») σε συνδυασμό με την ανθρώπινη φύση τους («λύπη κ' ευσπλαχνία», «αλήθεια ομιλούντες», «προβλέπουν»). Οι απλοί αυτοί άνθρωποι, που έχουν διαπαιδαγωγηθεί με τα σπαρτιατικά ιδεώδη της γενναιότητας και της φιλοπατρίας, αγαπούν τη ζωή και εμφορούνται από ανθρώπινα συναισθήματα: γνωρίζουν την αλήθεια, εκτιμούν τις δύσκολες περιστάσεις και προβλέπουν την έκβαση της άνιση μάχης. Με πλήρη επίγνωση επιλέγουν να θυσιαστούν ταυτίζοντας στο εξής το όνομά τους με τη συμβολική σημασία που δηλώνει ο τόπος «Θερμοπύλες» για όλους τους ανθρώπους που μένουν πιστοί στις αξίες τους και, παρά τα εμπόδια και την προδοσία, επιμένουν να αγωνίζονται για να τις διαφυλάξουν.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κ.Π. Καβάφης, «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες» (1922), *Ποήματα*, τόμ. 2, Ίκαρος 1983¹⁵ σ. 31.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δάλλας Γιάννης, *Καβάφης και ιστορία*, Ερμής 1986.

Σαββίδης Γ.Π., *Μικρά καβαφικά*, τόμ. 1, Ερμής 1985.

ΠΗΓΗ

Κ.Π. Καβάφης, «Θερμοπόδες», *Ποήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1983¹⁵, σ. 103.

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν

ΣΤΟΧΟΙ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για τα προβλήματα της φτώχειας και της στέρησης που αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν κάποιοι συνάνθρωποί μας. Να εκτιμήσουν την ψυχική δύναμη των ανθρώπων που υπομένουν, χωρίς να λυγίζουν μπροστά στις δυσκολίες τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η μονογονεϊκή οικογένεια και οι δύσκολες συνθήκες της μεταπολεμικής εποχής

Το πρόβλημα της επιβίωσης

Παιδική αθωότητα και σκληρή πραγματικότητα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα έχει γραφτεί στα 1954 και σκιαγραφεί τις οδυνηρές συνέπειες του Εμφυλίου στην καθημερινή οικογενειακή ζωή. Η μάνα του διηγήματος παλεύει μόνη της για να επιβιώσει με τα δυο μικρά παιδιά της, καθώς ο άντρας της είναι εξόριστος. Η άθλια οικονομική της κατάσταση παίρνει τραγικές διαστάσεις όταν φτάνουν οι γιορτές των Χριστουγέννων. Στο βαρύ κλίμα της στέρησης και στον υπεράνθρωπο αγώνα της να αντεπεξέλθει στις δυσκολίες προστίθενται οι ανικανοποίητες επιθυμίες των παιδιών για χαρά και παιχνίδι. Τα παιδιά, ακόμα και σε συνθήκες δυσβάστακτες για τους μεγάλους, διατηρούν μια αισιόδοξη και χαρούμενη διάθεση, η οποία στο διήγημα εκφράζεται με την επιθυμία τους να αποκτήσουν το πολυπόθητο παιχνίδι της βιτρίνας, το τρενάκι. Η συγγραφέας αναπαράγει τις εικόνες από το παραμύθι του Άντερσεν «Το κοριτσάκι με τα σπίρτα», χωρίς βέβαια το τραγικό τέλος εκείνου. Απλώς το όνειρο των παιδιών για μια χαρούμενη ζωή ταυτίζεται με τα εκθέματα της λαμπερής βιτρίνας. Οι μαθητές μπορούν να σχολιάσουν την ωριμότητα που δείχνουν οι διάλογοι των παιδιών, η οποία δικαιολογείται μεν από τις σκληρές εμπειρίες που έχουν βιώσει, αλλά προκύπτει και από την πρόθεση της συγγραφέα Έλλης Αλεξίου να συγκινήσει και να θίξει σύγχρονά της κοινωνικά προβλήματα. Ας μην ξεχνάμε ότι και η ίδια πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής της εκπατρισμένη στη Ρουμανία (1949-1962). Καλό είναι επίσης να επισημανθεί ότι η φράση «ο μπαμπάς δεν ερχόταν» (και οι λοιπές συναφείς εκφράσεις) λειτουργεί ως αφηγηματικό

μοτίβο (leitmotiv) που προωθεί τη δράση και δημιουργεί δραματική ένταση στην αφήγηση. Ως προς τη μορφή, μπορεί να επισημανθεί η χρήση του διαλόγου, που δίνει θεατρική διάσταση στην αφήγηση και προβάλλει τους χαρακτήρες ανάγλυφους και φυσικούς.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Πατέρα στο σπίτι!», *Άπαντα*, τόμ. 3, Δόμος 1984, σ. 89-94.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Συνεχίστε το διήγημα ή γράψτε ένα άλλο, περιγράφοντας τα επόμενα Χριστούγεννα των παιδιών, που τα περνούν μαζί με τον πατέρα τους. Δώστε τον τίτλο «Ο μπαμπάς ήρθε!».
2. Δείτε την κινηματογραφική ταινία του Εμίρ Κουστουρίτσα *Ο μπαμπάς λείπει ταξίδι για δουλειές*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξίου Έλλη, *Μελετήματα*, επιμέλεια Θ. Πυλαρινός, Βιβλιοθήκη Τράπεζας Αττικής 2003.

Παναγιωτόπουλος Ι.Μ., *Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, Αετός 1943, σ. 136-143.

Παπαγεωργίου Κώστας, *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 2, Σοκόλης 1996, σ. 168-217.

ΠΗΓΗ

Έλλη Αλεξίου (1894-1988), «Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν», *Προσοχή συνάνθρωποι* (1978), Καστανιώτης 1988³, σ. 95-100.

ΔΗΜΗΤΡΑ Χ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Για ένα παιδί που κοιμάται

ΣΤΟΧΟΣ

Να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με ένα κείμενο που αναφέρεται στη σύγχρονή μας πραγματικότητα και έχει ως επίκεντρο τις σκληρές συνθήκες ζωής και τον καθημερινό αγώνα που δίνει ένας μικρός μετανάστης για να επιβιώσει.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο καθημερινός αγώνας για επιβίωση

Η ξενιτιά, η ορφάνια και η κοινωνική περιθωριοποίηση του μικρού παιδιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο τίτλος «Για ένα παιδί που κοιμάται» δε μας προϊδεάζει αρχικά για το θέμα του ποιήματος. Ο τίτλος λειτουργεί κάπως παραπλανητικά (θα ταίριαζε ίσως σε νανούρισμα ή σε ένα λυρικό ποίημα), ενώ έχει στην πραγματικότητα κυριολεκτική σημασία: όλη η ποιητική περιγραφή μοιάζει να παραστέκει, σιωπηλά αλλά στοργικά, τη μοναχική νύχτα και τον ύπνο του παιδιού στο μηχανοστάσιο του εργοστασίου. Το μικρό παιδί που όλη τη μέρα «δουλεύει στα φανάρια» είναι, δυστυχώς, μια εικόνα της σύγχρονης πραγματικότητας. Τα αίτια του δυσάρεστου αυτού φαινομένου είναι πολλά και συνδέονται κυρίως με την οικονομική εκμετάλλευση ασθενών κοινωνικών ομάδων, όπως οι ανήλικοι και οι μετανάστες ή το χαμηλό βιοτικό επίπεδο ορισμένων μειονοτήτων, όπως οι τσιγγάνοι. Το παιδί, σύμφωνα με τα στοιχεία του ποιήματος, ανήκει στην κατηγορία των μεταναστών και εμφανίζεται εντελώς «ξεριζωμένο» από τον τόπο και τους οικείους του, πλήρως απογυμνωμένο από κάθε ανθρώπινη παρουσία και συναισθηματική κάλυψη. Η μοναχική μορφή του, ανάμεσα στα χιλιάδες αυτοκίνητα και την κίνηση της λεωφόρου, στηρίζεται μόνο στο ένστικτο της αυτοσυντήρησης και στη βιοπάλη για την εξασφάλιση του επιούσιου και των απαιτούμενων χρημάτων για τη νυχτερινή του στέγαση στο εργοστάσιο, συντροφιά με τις αναθυμιάσεις του ατμού των μηχανών.

Το ποίημα οργανώνεται σε δύο αφηγηματικούς χρόνους (παρόν-παρελθόν), οι οποίοι, αν και διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους, έχουν σχεδόν κοινές επιπτώσεις στη στερημένη ζωή του παιδιού, η κατάσταση του οποίου φαίνεται ότι διαρκώς χειροτερεύει καθώς η οικογένειά του πιθανόν απορραφίζεται. Στο μεγαλύτερο μέρος του το ποίημα αναφέρεται στο παρόν του μικρού βιοπαλαιστή, που εκτυλίσσεται καθημερινά σε μια λεωφόρο μεγάλης ελληνικής πόλης: καθαρίζει τα τζάμια των αυτοκινήτων για να εξασφαλίσει μερικά κέρματα, εισπράττει όμως και την «εύλογη αγανάκτηση» των οδηγών. Η υπόμνηση του παρελθόντος δεν παύει να υπάρχει στο παρόν, ακόμα και στα ξένα ρούχα που φοράει το παιδί: ξεκουράζεται σκεπασμένος με το παλτό του αδερφού του ή θυμάται το γυναικείο μαντίλι με το οποίο τον προστάτευε η μάνα του, για να μην κρυολογήσει. Το παρελθόν του όμως κυρίως συνδέεται με τη μακρινή μνήμη (όχι τη νοσταλγία) του τόπου του και τις πρώτες ενθυμήσεις της ελληνικής γλώσσας, οι οποίες προφανώς οφείλονται στην ελληνική ρίζα του από τα ρωσικά παράλια του Εύξεινου Πόντου. Το άλλοτε και το τώρα μοιραία λειτουργούν συγκριτικά και η ποιήτρια επιλέγει να τα συνδέσει ειδικότερα με την αίσθηση της ελληνικής γλώσσας: η ελληνική λαλιά της διασποράς, που πρωτοάκουσε το παιδί από τον (στερημένο επίσης) δάσκαλό του, απέχει τόσο πολύ από το γλωσσικό ίνδαλμα του Οδυσσέα Ελύτη («σαν βότσαλα γυαλιστερά μεγάλης θάλασσας») και την πολιτισμική επιβολή της κοινής ελληνικής, που προώθησε ως τα βάθη της Ασίας ο Μέγας Αλέξανδρος. Η παιδική οπτασία της ελληνικής γλώσσας και μητρόπολης συντριβεται καθημερινά μες στη σκληρή πραγματικότητα της βιοπάλης, της κοινωνικής αποξένωσης και της περιθωριοποίησής του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σωτήρης Δημητρίου, «Σαν τα χελιδόνια, λέλε μου», *Η φλέβα του λαμιού*, Πατάκης 1998.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι πολλά παιδιά της ηλικίας σας (16%) όχι μόνο δεν απολαμβάνουν τα αγαθά της παιδείας, αλλά είναι αναγκασμένα να ζουν κάτω από δύσκολες συνθήκες. Σε ποιες κοινωνικές ομάδες πιστεύετε ότι εμφανίζονται εντονότερα αυτά τα προβλήματα και γιατί;
2. Οργανώστε μια έρευνα για τις διαστάσεις που έχει σήμερα αυτό το πρόβλημα στην περιοχή σας, με στόχο να καταγράψετε το ποσοστό των παιδιών που βιοπαλεύουν, αλλά και να προτείνετε τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος.
3. Διαβάστε συγκριτικά τα διηγήματα του Τ. Καλούτσα («Προβλήματα της σύγχρονης ζωής») και του Σ. Δημητρίου, με σκοπό να εξετάσετε πώς παρουσιάζεται η δύσκολη ζωή των παιδιών σε κάθε κείμενο.
4. Αξιοποιήστε το υλικό του βιβλίου *Ε φίλε. Εξομολογήσεις παιδιών που ζουν στην Ελλάδα ως μετανάστες, πρόσφυγες ή παλινοστούντες*, Κέδρος 2004, με πολλούς κοινωνιακούς τρόπους (μαρτυρία, σύγκριση κ.ά.) στη διδασκαλία του ποιήματος.

ΠΗΓΗ

Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου (1953), «Για ένα παιδί που κοιμάται», *Το κυπαρίσσι των εργατικών*, Καστανιώτης 1995.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ***Το τραγούδι του Γιανγκ*****ΣΤΟΧΟΣ**

Το ποίημα αναδεικνύει το αίσθημα ανεξαρτησίας που αποκτά ο εργαζόμενος μέσα από τη δουλειά του.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο ανώνυμο αυτό ποίημα αξίζει να προσεχτεί η άμεση σχέση του ανθρώπου που εργάζεται χειρωνακτικά με τη γη και το προϊόν της εργασίας του. Η σχέση αυτή χαρακτηριζε κυρίως την παραδοσιακή κοινωνία, ενώ τη σημερινή εποχή έχει ελαχιστοποιηθεί ή σχεδόν εκλείπει. Ο καθηγητής μπορεί να συζητήσει με τους μαθητές τις θετικές και τις αρνητικές συνέπειες της στενής εξάρτησης του ανθρώπου από τη φύση, επιμένοντας περισσότερο στην ειδική σχέση που διαμορφώνει ο άνθρωπος με το προϊόν της εργασίας του και στην ψυχική ικανοποίηση που αντλεί από αυτό. Ο

Κινέζος γεωργός, αν και εργάζεται όλη την ημέρα, φαίνεται να έχει μεγάλα αποθέματα σωματικής δύναμης και ψυχικής υγείας. Νιώθει αυτοδύναμος χάρη στην εργασία του και καμαρώνει για την ελευθερία και την ανεξαρτησία που, κατά την άποψή του και ανάλογα με την ιστορική συγκυρία, απολαμβάνει, αφηφώντας τη δύναμη του μεγάλου αυτοκράτορα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σκαρτοής Σ.Λ., *Κινέζοι ποιητές*, Καστανιώτης 1990.

Τσακνιά Αμαλία, *Κινέζικη ποίηση*, Πλέθρον 1982.

ΠΗΓΗ

Ανώνυμος, «Το τραγούδι του Πιανγκ», μτφρ. Κ. Βάρναλης, *Κινέζικα τραγούδια*, Λωτός 1992, σ. 27.

